

Politeja

Nr 4(98), 2025, s. 203-217

<https://doi.org/10.12797/Politeja.22.2025.98.11>

Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Mikołaj TOMASZYK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

mikolaj.tomaszyk@amu.edu.pl

MIASTA I ICH OBSZARY FUNKCJONALNE W PERSPEKTYWIE BADAŃ POLITOLOGICZNYCH

ABSTRACT

Cities and Their Functional Areas From the Perspective of Political Science Research

Urban studies within political science offer a lot in terms of enhancing understanding of the social and political processes taking place at every level of the local government. The author's particular area of interest is the contribution of political studies to research on the functional areas of regional capital cities. Based on an analysis of contemporary city management concepts, the author points to compelling issues in the study of modern cities and their functional areas. At the same time, the author advocates for methodological pluralism, arguing that interdisciplinarity enables a better diagnosis of the specific nature of cities and their role in a changing world.

Keywords: city, urban studies, political sciences, theory of the city

Słowa kluczowe: miasto, studia miejskie, nauki o polityce, teoria miasta

Badania nad miastami stanowią przedmiot zainteresowania wielu dyscyplin naukowych. Tworzące się na skutek suburbanizacji, metropolizacji obszary funkcjonalne miast dużych i mniejszych są ciekawym przedmiotem badań nad realizowanymi na ich obszarze politykami publicznymi, ustrojem ich jednostek samorządu terytorialnego, formami współpracy międzygminnej, partycypacji obywatelskiej i tworzącym się lokalnym systemem politycznym. Słusznie wskazuje się w raporcie ONZ, iż *w 2050 roku miasta staną się domem dwóch trzecich ludzkości. Jesteśmy świadkami największej migracji w dziejach świata, apogeum trwającego od sześciu tysięcy lat procesu, który pod koniec obecnego stulecia doprowadzi do tego, że staniemy się gatunkiem miejskim*¹. Na skutek tych procesów demograficznych powstają z jednej strony duże miasta, megapolis niejednokrotnie liczące po kilka milionów mieszkańców. Z drugiej strony, w miejscach, z których ludność wyemigrowała, powstają ośrodki subregionalne i ich obszary funkcjonalne o zasadniczo innym profilu demograficznym, które bez wsparcia kierującego ich rozwój są zagrożone marginalizacją regionalną. Również polskie miasta wojewódzkie, ośrodki subregionalne i ich obszary funkcjonalne i mieszkańcy uczestniczą we wspomnianych procesach, w skali adekwatnej do lokalnych uwarunkowań.

Powodów zainteresowania się studiami nad miastem² (z ang. *urban studies*) można doszukiwać się w trwającym od 30 lat w naszym kraju *procesie odzyskiwania przestrzeni, miejskich tożsamości, wiedzy o historii murów i ludzi. (...) Proces ów zaczął się od narodzin samorządu terytorialnego, malej prywatyzacji, przez pojawienie się ruchów miejskich i różnych form nowej obecności w przestrzeni miejskiej*³.

Analiza tempa i kierunku zmian samorządu lokalnego w Polsce, a także wpływ czynników globalnych na przedmiot lokalnych polityk publicznych i postulatów miejskich ruchów politycznych dowodzi, że kreowanie i zarządzanie polityką miejską wymaga podejścia interdyscyplinarnego. Perspektywa ta pozwala na lepszą identyfikację potrzeb mieszkańców realizujących swoje cele życiowe w większych zbiorowiskach mieszkańców. Potrzeby społeczne i polityczne mieszkańców miast i ich obszarów funkcjonalnych wychodzą poza tradycyjnie pojmowane granice władztwa administracyjnego. Interdyscyplinarne studia nad miastami badają te wspólnoty i tworzące się nowe ramy politycznej koordynacji i zarządzania, kształtujące przedmiot badań nad ładem politycznym, administracyjnym i społecznym⁴.

Celem artykułu jest próba określenia perspektywy politologicznej w odniesieniu do współczesnych miast, ich obszarów funkcjonalnych i zmian w nich zachodzących.

¹ UN Habitat, *State of the World's Cities 2008/9: Harmonious Cities*, London 2008, s. 11; UN Habitat, *State of the World's Cities 2013/2013: Prosperity Cities*, New York 2013, s. 29 [tłum. własne].

² W studiach miejskich wskazać można prace: M. Davis, *Planet of Slums*, London 2006; J. Gehl, B. Svarre, *How to Study Public Life*, Washington 2013; R. Florida, *The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class—and What We Can Do About It*, New York 2017 czy kanoniczną pozycję J. Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*, New York 1961.

³ R. Matyja, *Miejski grunt. 250 lat polskiej gry z nowoczesnością*, Kraków 2021, s. 14.

⁴ Więcej: T. Federwisch, *Metropolregion 2.0: Konsequenzen einer neoliberalen Raumentwicklungspolitik*, Stuttgart 2012, s. 36 i nast. [tłum. własne].

Autor podejmuje próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie: jaki wkład do studiów miejskich wnoszą nauki o polityce i administracji? Opracowanie składa się z dwóch części. W pierwszej z nich określono specyfikę zmian zachodzących w polskich miastach i ich obszarach funkcjonalnych. Ukazano je z perspektywy badań politologicznych. Z kolei w drugiej części opracowania wskazano wkład innych dyscyplin wiedzy do interdyscyplinarnych badań nad miastami. Bliska autorowi jest perspektywa sieci politycznych, społecznych, towarzysząca badaniom polityki lokalnej. Opracowanie bazuje na założeniu, iż wkład politologii w badania nad miastami i ich obszarami funkcjonalnymi jest bardzo cenny. Wyniki interdyscyplinarnych badań pozwalają na zrozumienie specyfiki współczesnych miast, na odczytanie potrzeb i oczekiwań politycznych mieszkańców i mieszkanki. Wskazują na znane i nowe mechanizmy sprawowania władzy politycznej, implikując je do współczesnych wyzwań polityki miejskiej w skali lokalnej i globalnej.

WKŁAD POLITOLOGII W BADANIA NAD MIASTAMI I ICH OBSZARAMI FUNKCJONALNYMI

Skutkiem zachodzących na obszarach miejskich procesów suburbanizacji, metropolizacji, subregionalizacji jest zanikanie w percepcji ich mieszkańców granic administracyjnych, które w wielu przypadkach mogą stanowić istotną przeszkodę w efektywniejszym lokowaniu zasobów i realizowaniu polityk publicznych. Proces ten jednak nie wpływa na zmianę na tych obszarach władztwa administracyjnego, politycznego i fiskalnego. Zmiany dotyczące ustroju obszarów funkcjonalnych miast bardzo często nie nadążają za procesami demograficznymi zachodzącymi na tych terenach. Wkład w ich rozeznanie i uporządkowanie wnoszą do badań nad miastami teorie integracji europejskiej. Dynamiczne zmiany demograficzne mają wpływ na sieć osadniczą, a przez to na środowisko lokalnego systemu politycznego i społecznego. Dodatkowy wpływ na zmiany zachodzące w otoczeniu miejskim mają czynniki o charakterze zarówno lokalnym, jak i globalnym związane z megatrendami rozwoju społecznego. W celu sprostania rosnącym potrzebom społecznym powstają formy integracji międzygminnej, których podstawowym zadaniem jest lepsza alokacja lokalnych zasobów niezbędnych w realizacji polityk publicznych. Na rycinie nr 1 zestawiono wybrane uwarunkowania rozwoju miast.

Jak można zauważyć, zebrane na rycinie 1 uwarunkowania rozwoju miast i ich polityk publicznych mają wielodziałowy charakter. Dowodzą, że prowadzenie miejskiej polityki w tak wieloaspektowym środowisku jest zadaniem niełatwym, wymagającym uwzględnienia wielu czynników. Dostrzeżenie zmiennej natury tych wyzwań w perspektywie aglomeracji, metropolii czy też ośrodków subregionalnych otwiera przed naukowcami bardzo ciekawe pole badawcze. Wyrazem tych inspiracji i prowadzonych badań są liczne koncepcje poświęcone nowoczesnym miastom. Wśród nich wymienić można: *dumb city*, *slow city*, *miasto ogród*, *miasto szczęśliwe*, *15-minutowe miasto* czy też *dobrze nastrojone miasto*. Ich cechą charakterystyczną jest zwrócenie uwagi na relacje łączące mieszkańców z otoczeniem, w którym mieszkają, oraz wpływ tego otoczenia na

warunki ich życia. Autorzy i autorki tych koncepcji⁵ formułują postulaty polityczne dotyczące przede wszystkim zagospodarowania przestrzennego uwzględniającego wpływ zmian klimatycznych na miejskie polityki publiczne.

Rycina 1. Wybrane uwarunkowania rozwoju miast

Źródło: opracowanie własne.

Z kolei do kwestii ustrojowych miast odnoszą się takie koncepcje, jak: *deliberatywne miasto*, *urban governance*, *partycypacyjne miasto* czy też *metropolitan governance*. Kładą one główny nacisk na kształt lokalnego systemu politycznego, uwzględniając sieć

⁵ Można tu wymienić m.in.: D. Sudjic, *Język miast*, przeł. A. Sak, Kraków 2017; M. Matyszek-Imielińska, *Miasto w działaniu. Warszawska Spółdzielnia Mieszkaniowa – dobro wspólne w epoce nowoczesnej*, Warszawa 2018; R. Cooper, *Pękanie granic. Porządek i chaos w XXI wieku*, przeł. P. Kłossowicz, Poznań 2005; P. Walker, *Jak rowery mogą uratować świat*, przeł. W. Mincer, Kraków 2018; K. Glinka, *Przeskalowanie urban governance. Doświadczenia miast wojewódzkich w Polsce*, Warszawa 2023; L. Kern, *Miasto dla kobiet*, przeł. M. Tomczak, Wołowiec 2023; Ch. Montgomery, *Miasto szczęśliwe. Jak zmienić nasze życie, zmieniając nasze miasta*, przeł. T. Teszner, Kraków 2015; J. Sadik-Khan, S. Solomonov, *Walka o ulice. Jak odzyskać miasto dla ludzi*, przeł. W. Mincer, Kraków 2017; H. Barański i in., *Miasto na plus. Eseje o polskich miastach*, Kraków 2017; J.F.P. Rose, *Dobrze nastrojone miasto*, przeł. D. Żukowski, Kraków 2019; M. Tomaszuk, *Jakim językiem mówi do nas miasto? Uwagi na marginesie książki Deyana Sudjica pt. „Język miast”*, „Urban Development Issues” 2021, vol. 71; C.C. Perez, *Niewidzialne kobiety. Jak dane tworzą świat skrojony pod mężczyzn*, przeł. A. Sak, Kraków 2020; J. Robinson, *Ordinary Cities: Between Modernity and Development*, London 2006; B. Parker, *Material Matters: Gender and the City*, „Geography Compass” 2011, vol. 5, no. 6; *Frauen Bauen Stadt*, red. W. Czaja, K. Schechtner, Basel 2021. Są to jedynie wybrane koncepcje wyrosłe głównie na styku filozofii, psychologii i socjologii miasta.

podmiotów politycznych aktywnych na miejskiej scenie politycznej. Opisują docelowo kształt miejskiego systemu politycznego odpowiadającego na wyzwania związane z presją migracyjną do dużych miast, tworzeniem się wielokulturowych społeczeństw miejskich, aktywizacją dotychczas niedoreprezentowanych politycznie grup społecznych. Ich autorzy dostrzegają, że w efekcie procesów suburbanizacji, metropolizacji, ale też deglomracji powstają nowe systemy współzależnych lokalnych aktorów politycznych. Konstytuuje się w nich sieć relacji, a przez to rozszerza się pole badawcze polityki miejskiej. Wszystko łącznie ma wpływ na poglądy polityczne mieszkańców, formy ich artykulacji, obywatelską aktywność społeczną i polityczną lub na jej brak. Miasto bowiem, jako miejsce życia określonej zbiorowości, kształtuje swoją tożsamość, to, co je odróżnia, identyfikuje i pozwala na nawiązanie z nim relacji. Mówimy o miastach młodych ludzi, miastach starzejących się, zrównoważonych, wymarłych, ale też o tych rozwijających się, których siła przyciągania z wielu względów jest duża. Mieszkańcy miasta stanowią jego kapitał. Kapitał ów można zmarnować, powielić bądź utrzymać *status quo*.

Na tle tych wybranych koncepcji rola politologicznych studiów miejskich jest kluczowa. Politologia jest nauką zajmującą się polityką, czyli zagadnieniami związanymi ze sprawowaniem władzy politycznej⁶. Bada i określa normy i wartości, strukturę systemu miejskiego, instytucje polityczne; definiuje ich rolę i wyznacza zadania w systemie politycznym miasta, wskazując przy tym na różnice i podobieństwa między nimi. Politolog zajmujący się badaniami nad miastem analizuje rolę i zadania grup i organizacji politycznych, takich jak partie polityczne, panele obywatelskie, grupy robocze, instytucje obywatelskie, środki masowego przekazu i formy komunikowania politycznego w mieście. Bada miejskie procedury prawodawcze. W mikroskali diagnozuje rolę indywidualnych mieszkańców jako aktorów politycznych, wyborców, członków partii i stowarzyszeń lokalnych, płatników podatków i konsumentów miejskich usług publicznych, np. w dziedzinie polityki oświatowej, mieszkaniowej czy też w innych dziedzinach polityki komunalnej. Uwzględnienie w tych badaniach perspektywy sieciowej wnosi istotny wkład w rozwój miejskich studiów politologicznych⁷. David Judge, Gerry Stoker i Harold Wolman wskazują na konieczność postrzegania współczesnych miast przez pryzmat teorii pluralistycznych. Swoją argumentację motywują różnorodnością społeczności miejskiej, poręcznością w zrozumieniu aktywności obywatelskiej i kreujących się nowych modeli przywództwa lokalnego. Swoją punkt widzenia budują, kontestując założenia teorii reżimów, postulując przy tym konieczność teoretycznej koalicji podejść, którą umownie nazywają neopluralizmem (miejskim).

Sieciowa perspektywa badawcza pozwala bowiem na dostrzeżenie, że miasta i ich obszary funkcjonalne stanowią wieloelementowy system *in statu nascendi* o luźnej organicznej strukturze. To przestrzeń aktywności wielu aktorów politycznych tworzących sieć relacji rządzących się nie zawsze formalnymi regułami gry politycznej. Im bardziej te reguły

⁶ Być może warto rozważyć wprowadzenie do studiów miejskich pojęcia „politologia miasta”.

⁷ Ten punkt widzenia jest podzielany przez zespół autorów książki nt. teorii polityki miejskiej. Zob. *Theories of Urban Politics*, red. D. Judge, G. Stokker, H. Wolman, London 1995, s. 30.

są podatne na elastyczność, tym większa szansa na ich trwanie oraz na zdolność do lepszej identyfikacji i rozwiązywania lokalnych problemów społecznych, politycznych i organizacyjno-administracyjnych. Powstają wyróżniające się węzły stanowiące o lokalnej specyfice, tożsamości i nadające jej charakterystyczne cechy. Przedmiot badań w odniesieniu do miast można uporządkować wokół węzłowych zagadnień politologicznych⁸:

- **Władza:** Czym jest i na czym polega władza i jej sprawowanie w miastach, w granicach obszarów funkcjonalnych, metropolitalnych miast?
- **Organizacja i zarządzanie:** Jak organizować lokalne życie polityczne w miastach i ich obszarach funkcjonalnych w dobie zmian społeczno-demograficznych?
- **System polityczny:** Jak zagwarantować reprezentatywność miejskich, aglomeracyjnych programów politycznych i ich aktorów politycznych? Jak zapewnić demokratyczny mandat (demokratyczną kotwicę⁹) sieciowym układom władzy metropolitalnej? Jak badać system polityczny obszarów funkcjonalnych miast?
- **Rola elit politycznych:** W jaki sposób rekrutować lokalne elity polityczne?
- **Status miasta w przestrzeni publicznej:** Jak zapewnić reprezentację polityczną zwiększającej się liczby mieszkanki i mieszkańców? Jak określić miejską, aglomeracyjną podmiotowość polityczną? Jak postrzegać relację władzy samorządowej i rządowej? Jakie miejsce we współczesnym państwie zajmują poszczególne jednostki samorządu terytorialnego miasta?
- **Aktorzy polityczni miasta:** Które z form i instytucji politycznej aktywności uznać można za aktorów życia politycznego? Jak postrzegać ich aktywność w granicach obszarów funkcjonalnych miast?

Dynamika rozwoju miast, zmienność otoczenia, w którym one funkcjonują, zachęca do postrzegania nowych form lokalnego władztwa politycznego w perspektywie systemowej. Miasta i ich obszary funkcjonalne są w niej postrzegane jako sieciowe systemy autoreferencyjne, korespondujące z innymi systemami zarządzania terytorialnego. Ten punkt widzenia jest bliższy pluralistycznej orientacji politologicznej¹⁰. Podejście to zakłada otwartość metodologiczną, bazującą na przekonaniu o wieloaspektowości przedmiotu badań, i tym samym konieczności triangulacji metod badawczych będącej w naukach społecznych standardem¹¹.

⁸ O przydatności warsztatu politologicznego w badaniach współczesnej polityki przekonują autorzy pozycji *Politikwissenschaftliche Methoden: Grundriss für Studium und Forschung*, red. U.V. Alemann, Opladen 1995, s. 18 i nast.

⁹ Szerzej: A. Pawłowska, *Czynniki i trajektorie zmian administracji i polityk publicznych*, [w:] *Państwo w czasach zmiany*, red. M. Pietraś, I. Hofman, S. Michałowski, Lublin 2018, s. 48.

¹⁰ Por. *Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsh, G. Stoker, przeł. J. Tegnerowicz, Kraków 2006, s. 3. Pisze o tym również V. Dreyer, *Empirische Politikforschung*, Oldenburg 1996, s. 59 i nast. Omówienie innych metod badawczych w kontekście transdyscyplinarności politologicznej i politologii porównawczej – por. *Methoden der vergleichenden Politik- und Sozialwissenschaft: Neue Entwicklungen und Anwendungen*, red. S. Pickel, G. Pickel, H.-J. Lauth, D. Jahn, Wiesbaden 2009, s. 113 i nast. oraz s. 133.

¹¹ Por. M. Read, D. Marsh, *Łączenie metod ilościowych z jakościowymi*, [w:] *Teorie i metody...*, s. 233 i nast. Głosy te pobrzmiwają również m.in. w następujących publikacjach: V. Dreyer, *Empirische Politikforschung...*; *Methoden der vergleichenden...*; *Theories of Urban Politics...*

Warto zauważyć, iż skutkiem zmian społecznych jest zmiana stylu życia miejskiego, wartości i norm stanowiących fundament egzystencji mieszkańców. Tym samym polimorficzny przedmiot badań politologicznych, jakim stają się miasta, jest możliwy do poznania dzięki *interdyscyplinarnej biegłości i perspektywie umożliwiającej łączenie wielu koncepcji w celu odstąpienia złożonych zjawisk politycznych*¹². Miasta i ich obszary funkcjonalne są wytworem aktywności człowieka, powstają na skutek procesów społecznych, politycznych. Są „jednostkami stawającymi się” w wyniku zmian zachodzących w człowieku, jego otoczeniu. Z uwagi na charakter tych zmian polityka miejska nie zawsze może zostać sprowadzona do kalkulacji matematycznej, która będzie zbyt skromna w ujęciu myśli, idei i nie dostrzeże ich wpływu na system miejski.

WKŁAD INNYCH DYSCYPLIN WIEDZY W BADANIA NAD WSPÓŁCZESNYMI MIASTAMI

Praktyka sprawowania władzy w jednostkach samorządu terytorialnego dowodzi, że podejmowanie decyzji politycznych musi uwzględniać coraz więcej zmiennych mających wpływ na cele strategiczne i operacyjne polityki miejskiej oraz polityk komunalnych. Stąd wiedza płynąca z dorobku innych dyscyplin w odniesieniu do miast staje się niezbędnym zasobem kształtującym treść decyzji i programów politycznych.

Na przykład decyzjom władz samorządowych związanym z określeniem kierunków rozwoju miast niezbędna jest wiedza dotycząca planowania i zagospodarowania przestrzennego. W efekcie suburbanizacji, subregionalizacji tworzą się obszary funkcjonalne miast składające się z mniejszych jednostek samorządu terytorialnego, nie zawsze należących do tych samych jednostek terytorialnych. W skali kraju można mówić o dwóch rozbieżnych kierunkach rozwoju: metropolizacji – aglomeracji lub deaglomeracji. Na skutek tych procesów na znaczeniu badawczym zyskuje problem sprawowania władzy politycznej na tych obszarach, jej ustawowych kompetencji i niedopasowania wspomnianych obszarów do zmian sieci osadniczej. Uwadze nie może umknąć kwestia reprezentacji interesów politycznych mieszkańców tak dużych obszarów, poprzecinanych administracyjnymi granicami, które w praktyce bywają identyfikowane jako przeszkody obniżające jakość życia w miejskich obszarach funkcjonalnych.

Na część tych wyzwań badawczych odpowiadają geografowie społeczno-ekonomiczni. Jako specjaliści z dziedziny gospodarki przestrzennej miast prowadzą badania nad ich genezą, ich siecią osadniczą, nad kierunkami migracjami ludzi i jej konsekwencjami dla lokalnych polityk. Określają ich wpływ na zmiany w strukturze demograficznej, szukając ich przyczyn i prognozując skutki. Na przykład analizują zachowania komunikacyjne mieszkańców miast i ich obszarów funkcjonalnych, proponując na podstawie badań nad migracjami ludzi kierunki rozwoju sieci połączeń komunikacją zbiorową i sieci drogowej. Wiedza na temat lokalnej kultury mobilności, będącej

¹² P. Ścigaj, *Spór o tożsamość nauki o polityce*, s. 17, [w:] [w:] *Politologia teoretyczna w Polsce. Wybrane zagadnienia*, red. Z. Blok, A. Stelmach, Poznań 2023, s. 35-37.

wyrazem zaspokojenia postulatów pasażerskich mieszkańców miast i ich obszarów funkcjonalnych, daje przesłanki do działań politycznych związanych z miejską polityką transportową. Pozwala na lepsze dopasowanie struktur administracji lokalnej i form współpracy międzygminnej wspierającej opracowanie i prowadzenie aglomeracyjnych polityk komunikacyjnych¹³. W konsekwencji pozwala na skorzystanie z tzw. renty lokalizacyjnej, co ma wpływ na kondycję finansową mieszkańców i jednostek samorządowych, w których mieszkają.

Geografowie miast podejmują się również opracowania strategii rozwoju terytorialnego, które są niezbędnym dokumentem kierunkowym na szczeblach samorządu terytorialnego. Przedstawiciele tej dyscypliny wiedzy podejmują refleksję nad wpływem zagospodarowania przestrzeni miejskiej, podmiejskiej na kierunki rozwoju miast, ośrodków miejskich, regionalnych, metropolitalnych. Z dorobku tej dyscypliny wiedzy korzysta politologia zajmująca się badaniami miejskimi. Wyniki tych badań może uwzględniać w identyfikacji przesłanek decyzyjnych, budowaniu struktur reprezentacji politycznej mieszkańców, instytucji integracji metropolitalnej i w innych dziedzinach jej zainteresowań badawczych¹⁴. Politolog, prowadząc badania nad miastami, może zaoferować geografom społeczno-ekonomicznym wiedzę na temat uwarunkowań lokalnego procesu decyzyjnego, możliwych zachowań aktorów politycznych, strategii decyzyjnych oraz modeli integracji międzygminnej.

Przestrzeń miasta jest zlokalizowana w określonym układzie współrzędnych geograficznych, otoczona zasobami przyrody i jej bogactwami naturalnymi. Jest to przestrzeń urządzona, zaplanowana układem architektonicznym i urbanistycznym, którego osie stanowią szlaki komunikacji pieszej, rowerowej, samochodowej, rzecznej. Cechy charakterystyczne dla życia w mieście stanowią podstawę tożsamości tego miejsca. W diagnostyce zachowań społecznych na szczeblu lokalnym warto uwzględnić to, iż *przestrzeń miejska może odgrywać różne role, przede wszystkim we wzajemnej relacji z człowiekiem, może łączyć lub dzielić ludzi ją zamieszkujących, wyznaczać granice i tworzyć dystans. Przestrzeń i czas należą na gruncie filozoficznym do najdawniejszych kategorii podlegających analizie*¹⁵. Tak rozumiany wpływ przestrzeni na zachowania społeczne

¹³ Zob. m.in. M. Tomaszuk, *Transport publiczny w polityce miejskiej subregionów Leszna, Konina i Piły. Studium analityczne i porównawcze w perspektywie zrównoważonego rozwoju*, Poznań 2019; H. Barański i in., *Miasto na plus...*; E. Koterba, *Droga do miasta szczęśliwego. Rola i możliwości władzy samorządowej w realizacji miasta przyjaznego mieszkańcom*, [w:] H. Barański i in., *Miasto na plus...*; R.E. Park, *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the City Environment*, „The American Journal of Sociology” 1915, vol. 20, no. 5, [za:] B. Jałowiecki, M.S. Szczepański, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2009; Z. Paszkowski, *Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związki z urbanistyką współczesną*, Kraków 2011; A. Polko, *W kierunku koncepcji miasta współdzielenia (sharing city) i miasta współpracy (co-city)*, „Przegląd Planisty. Czasopismo Studentów Gospodarki Przestrzennej” 2018, nr 2; B. Kolsut, *Zinstytucjonalizowane sieci współdziałania międzygminnego w Polsce*, Poznań 2015.

¹⁴ Zob. M. Tomaszuk, *Participation of City Residents in the Ongoing Activities of Public Transportation Providers*, „Przegląd Politologiczny” 2018, nr 4; J. Sroka, *Współdecydowanie w wielopasmowej polityce publicznej*, Warszawa 2018.

¹⁵ M. Osińska, *Międzymiejsce. Współczesny Hongkong w poszukiwaniu własnej tożsamości*, Warszawa 2019, s. 20. To przestrzeń wyposażona w niezbędną do życia infrastrukturę: wodociągową, kanalizacyjną,

i polityczne mieszkańców jest oryginalnym ujęciem, które wnosi wkład do badań nad miastami. Nowym elementem w badaniach nad miastami jest dostrzeżenie więzi wytworzonej między mieszkańcami a miejscem ich zamieszkiwania, co ubogaca politologiczne studia nad miastami o nowe ujęcie przedmiotu badań.

Warto dostrzec, iż mieszkańców z miejscem, w którym miasta powstają, łączy architektura miejska. Spaja ona przestrzeń z otoczeniem oraz efektami ludzkiej aktywności. Zrozumienie tych zależności daje głębsze poznanie politycznej natury miasta. Ubogaca doświadczenie politologiczne o nowe ujęcie przedmiotu badań¹⁶. Przestrzeń zyskuje bowiem walor społeczny i polityczny, kiedy jest społecznie wytworzona; wymiar polityczny, gdy jej przeznaczenie, rola jest przedmiotem decyzji politycznych, w których współuczestniczyć powinni mieszkańcy. Z punktu widzenia politologii można powiedzieć, że przestrzeń miejska zyskuje zainteresowanie badawcze wówczas, gdy jest politycznie zarządzana.

Z perspektywy urbanistycznej z kolei ta „dialogiczna” perspektywa mieszkańców miast i ich otoczenia bazuje na badaniach nad rolą architektury i urbanistyki, które zamykają przestrzeń w miejsce, ustateczniają przestrzeń, tworzą miejsce „ucławiające przestrzeń”, zamykając ją i budując spokojne centrum ustalonych norm i wartości¹⁷. Perspektywa ta, z punktu widzenia politologicznych studiów miejskich, jest tylko pozornie abstrakcyjna. Dotyka bowiem istoty miejskiego życia politycznego, tj. mieszkańców i wyrażanych przez nich w układach urbanistycznych miast aspiracji i dążeń, często będących przedmiotem decyzji politycznych określających np. kierunki polityki rewitalizacyjnej, architektonicznej czy też ochrony lokalnego dziedzictwa architektonicznego. Dostrzeżenie tych zależności wyraża się w treści polityk dotyczących mienia komunalnego oraz może być motorem aktywności formalnych i nieformalnych ruchów i stowarzyszeń politycznych oraz władz lokalnych. Architektura i urbanistyka porządkują przestrzeń, a polityki miejskie w tych dziedzinach poprzez ich ukierunkowanie mogą stanowić istotny element porządkujący i organizujący życie lokalnych wspólnot.

W odniesieniu do swych obszarów funkcjonalnych miasta określają pewne cechy morfologiczne dotyczące ciągłości zabudowy o różnym stopniu gęstości zaludnienia. Miasto i jego przedmieścia mogą tworzyć pewien miejski układ funkcjonalny będący miejscem życia, pracy, edukacji i rozwoju, kształtujący określone modele mobilności osób dojeżdżających do pracy. *Obszar ten obejmuje również szeroki system miejski pobliskich miast i wsi, które są w znacznym stopniu zależne pod względem gospodarczym i społecznym od głównego ośrodka miejskiego*¹⁸.

światłowodową czy też lotniczą z uwzględnieniem miejskiej przestrzeni lotniczej, coraz częściej zajętej również przez bezzałogowe statki powietrzne.

¹⁶ Szerzej: B. Jałowiecki, M.S. Szczepański, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2006, s. 314 i nast.

¹⁷ Miasto może być symbolem statusu społecznego, rozwoju regionalnego, kraju, ale również symbolem w perspektywie międzynarodowej – globalnej. Na podstawie wielu cech, czynników postrzeganie miast jest różne.

¹⁸ *Miasta przyszłości. Wyzwania, wizje, perspektywy*, Raport Dyrekcji Generalnej Komisji Europejskiej, 3 X 2011, s. 1-2.

Również interesujących wniosków, dla politologa zajmującego się miastami, dostarczają wyniki badań historycznych. W ich ujęciu miasto jest wytworem historii będącym w stałym procesie „stawania się”. Historycy miasta przypominają fakt, iż zanim powstały państwa narodowe, to głównie miasta były ośrodkami władzy, a mieszkańcy ich obywatelami. Z faktu obywatelstwa miejskiego zaś wynikały różne obowiązki, ale też przywileje. Dostrzeżenie w dzisiejszych mieszkańcach pewnego rodzaju obywatelstwa miasta otwiera zatem szerokie pole badawcze dla politologów. Ponadto z historii miast można dowiedzieć się interesujących faktów, których uwzględnienie może wesprzeć proces decyzyjny w kluczowych dzisiaj sprawach miasta i jego mieszkańców. Przykładem może służyć wiedza o uwarunkowaniach przeszłych działań, np. w zakresie ochrony przeciwpowodziowej miast, historii ruchów miejskich¹⁹, feminizmu miejskiego itp.

Nie tylko w dobie ruchów migracyjnych²⁰, do których dochodzi w skali całego świata, ale i migracji w mniejszej skali dla władz dużych miast wyzwaniem organizacyjnym, a także społecznym jest napływ do nich nowych mieszkańców.. Z kolei dla miast, z których emigrują mieszkańcy, wyzwaniem jest starzejące się społeczeństwo i zmieniające się przez to uwarunkowania budżetu jednostki, podobnie potrzeby komunalne. Migracje miejskie mają różną skalę i różne źródła. Część z nich jest pochodzenia krajowego, a część spoza granic. To sprawia, że dla władz miejskich konieczne staje się określenie celów i środków miejskiej polityki migracyjnej. Działania związane z integracją społeczną, kulturową determinują współczesne postrzeganie tej miejskiej formy koegzystencji różnych ludzi, różnych kultur, wyznań i światopoglądów. W ślad za migracjami do dużych miast istotną kwestią polityki migracyjnej jest zredefiniowanie ich tożsamości kulturowej, a także podjęcie działań integrujących niekiedy różne kulturowo i etnicznie grupy mieszkańców. W dziedzinie tej w praktyce zarządzania miastem sprawdzają się inicjatywy, które w literaturze anglojęzycznej wpisują się w przedmiot badań teologii miasta. W ujęciu historii religii ruchy miastotwórcze były inspiracją dla filozoficznych i architektonicznych koncepcji miast idealnych, „nowego Jeruzalem” lub też mniej nacechowanych duchowością, świeckich koncepcji miast racjonalnie zagospodarowanych, racjonalnie zaplanowanych, odpornych na ludzkie słabości i niekiedy areligijnych, świeckich²¹. Perspektywy teologiczna, filozoficzna czy też kulturoznawcza w badaniach miasta podejmują refleksję nad tym, w jaki sposób ludzie różni kulturowo, religijnie mogą współtworzyć miasto, współuczestniczyć w jego rozwoju, znajdując w nim przestrzeń do wyrażania swego światopoglądu zarówno w miejscach kultu, jak i w świeckiej przestrzeni publicznej²². Kierunek ten jest pożądanym w tych dużych miastach, w których na skutek presji migracyjnej pojawiają się przedstawiciele nowych religii, nowych kultur, które łącznie tworzą tożsamość miejsca i czasu. Doświadczenie te

¹⁹ Szerzej: L. Kern, *Feminist City: Wie Frauen die Stadt erleben?*, przeł. E. Gagalski, Münster 2020.

²⁰ Jednym z przykładowych ruchów są zmiany zachowań komunikacyjnych, do których dochodziło pod wpływem pandemii COVID-19. Zob. szerzej: P. Śleszyński, *Geografia kryzysu w dobie koronawirusa*, [w:] *Polityka przestrzenna w czasie kryzysu*, red. M. Nowak, Warszawa 2021.

²¹ Por. B. Wilson, *Metropolis. Największy wynalazek ludzkości*, przeł. T. Wyżyński, Warszawa 2022, s. 53 i nast.

²² R. Matyja, *Grunt miejski...*, s. 31.

i wiedza na ich temat mogą być podstawą polityki imigracyjnej miast i państw. Załączki takiego rozumienia praktycznej miejskiej teologii są widoczne w inicjatywach władz Miasta Poznania czy też Miasta Warszawy. Wydaje się, że z perspektywy polskich studiów nad miastami wprowadzenie perspektywy teologicznej może napotkać trudności. Warto podkreślić, że badania nad wpływem religii na kształt współczesnych miast, nad religijnością mieszkańców i jej publicznymi praktykami dostarczają władzom miejskim cennych informacji, których uwzględnienie wpływa jakościowo na działania integracyjne magistratu. Warto zaznaczyć, że teologia miasta nie jest związana z jednym wybranym związkiem wyznaniowym. Praktyczna teologia miasta stawia pytania generalne w duchu bliskim do działań ekumenicznych²³. Dla politologa dorobek tej dziedziny wiedzy jest istotny, gdyż dostarcza wiedzy, na podstawie której można określić przesłanki i mierniki decyzji politycznych w tym obszarze.

Miasto bez mieszkańców jest miastem wymarłym. Miasto aktywnych mieszkańców jest obszarem rozwijającym się pod wieloma aspektami. Z kolei miasto angażujących się mieszkańców i władz samorządowych ma szansę na rozwój kultury miejskiej i wzmacnianie swej tożsamości. Badaniami nad grupami mieszkańców, ich inicjatywami, aktywnością zarówno formalną, jak i tą podejmowaną *ad hoc*, zmianami tkanki społecznej i innymi aspektami zajmują się socjologowie miasta. Wkład socjologii w badania nad miastem polega na prowadzeniu badań przez pryzmat jego mieszkańców i ich aktywności²⁴.

Niezwykłe interesująco bada i opisuje działalność ruchów miejskich w Polsce Anna Domaradzka. Pisał o nich również Claus Offe²⁵, który uznaje, że ruchy te balansują między dwiema tradycyjnymi sferami aktywności: sferą publiczną i prywatną. Nie dają się zaklasyfikować do jednej czy drugiej grupy. Są to ruchy dążące do uznania ich za instytucjonalnych aktorów politycznych, chociaż ich formy działania nie cieszą się uznaniem, legitymacją ze strony instytucji politycznych.

Socjologia bada, wyznacza – niekiedy różne – metody i narzędzia aktywności obywatelskiej. Współcześnie socjologia postrzega miasto w perspektywie sieci relacji obywatelskich, międzyludzkich, zasad je kształtujących, różnych form aktywności²⁶. Bada te formy, poczynawszy od ruchów protestów po partycypację miejską, dającą szansę na współuczestniczenie w zarządzaniu miastem poprzez formalny i nieformalny wpływ na władze lokalne i kierunki polityk komunalnych. Socjologia bada rolę i znaczenie socjalizacji miejskiej, bada tożsamość miasta i jej zmiany. Określa zmiany społeczne, ich charakter, zadając pytanie o ich naturę, źródła makrospołecznych zmian w ujęciu

²³ Na przykład C.S. Bartnik, *Polska teologia miasta*, [w:] *Miasto i kultura polska doby przemysłowej*, t. 3: *Wartości*, red. H. Imbs, Wrocław 1993.

²⁴ Por. A. Domaradzka, *Klucze do miasta. Ruch miejski jako nowy aktor w polu polityki miejskiej*, Warszawa 2022.

²⁵ C. Offe, *Nowe ruchy społeczne. Przekraczanie granic polityki instytucjonalnej*, przeł. P. Karpowicz, [w:] *Władza i społeczeństwo*, t. 2: *Antologia tekstów z zakresu socjologii polityki*, wybór i oprac. J. Szczupczyński, Warszawa 1995, s. 222.

²⁶ Zob. A. Duany, E. Plater-Zyberk, J. Speck, *Suburban Nation: The Rise of Sprawl and the Decline of the American Dream*, New York 2000.

historycznym i aktualnym. Stąd socjologia miasta, opisując i wyjaśniając naturę przestrzeni i miast w perspektywie własnych założeń teoretycznych i metodologicznych, kładzie nacisk na aspekt miasta jako egzystencjalną przestrzeń ludności, charakterystyczny obraz stopnia kultury społeczeństwa oraz wyraz formacji społeczno-ekonomicznej. Miasto może być w tym duchu postrzegane jako (...) *przestrzeń radykalna, jako obszar działań sprawczych podmiotów, jako idea polityczna, jako dobro wspólne, jako współczesna forma wspól-za-mieszkiwania, przestrzeń działania miejskich kolektywów, subwersji i autarkii – to dziś najczęstszy* [zdaniem Magdaleny Matysek-Imielińskiej – przyp. M.T.] *temat analizowany w obrębie humanistyki zaangażowanej i krytycznych studiów miejskich*²⁷.

ZAKOŃCZENIE

Dynamiczne zmiany społeczne, gospodarcze, polityczne mają wpływ na wiele dziedzin wiedzy i ich przedmiot badań. Miasto jest przedmiotem badań wielu dyscyplin. Wymaga wielostronnego podejścia naukowego, którego wyniki badań mogą mieć wpływ na poprawę warunków życia mieszkańców. Wśród tych dyscyplin wiedzy ważne miejsce znajduje politologia. Jest ona dojrzałą dyscypliną wiedzy. Dojrzała na tyle, by się zmieniać, badając nowe zjawiska, wzbogacając siatkę pojęciową i tworząc nowe teorie. Sięga po kolejne metody badawcze, a także „daje życie” nowym dyscyplinom²⁸. Stanowi podstawę do prowadzenia analiz związanych z teorią i praktyką decydowania o sprawach ważnych dla mieszkanki i mieszkańców miast. Pozwala na osiąganie rozstrzygnięć zbiorowych i indywidualnych w imię przyjętych norm i zasad. Stara się przewidywać zachowania polityczne mieszkanki i mieszkańców, partii i miejskich ruchów politycznych. Bada wpływ instytucji politycznych na życie społeczne oraz zależność w drugą stronę, analizując wpływ życia społecznego, politycznego na zakres uprawnień, kierunki i praktykę działań instytucji politycznych. Politologia jest otwarta na impulsy pochodzące z jej otoczenia i sama ma wpływ na to otoczenie poprzez analizę skutków podjętych decyzji i rozstrzygnięć.

Tak rozumiany wkład politologii w badania nad miastami i ich obszarami funkcjonalnymi jest bardzo cenny. Może pomóc w zrozumieniu specyfiki współczesnych miast. Pozwala na odczytanie potrzeb i oczekiwań politycznych mieszkańców i mieszkanki. Wskazuje na znane i nowe mechanizmy sprawowania władzy politycznej, implikując je do współczesnych wyzwań.

Dla politologa podejmującego się badań nad miastami centralną kategorią teoretyczną jest miasto jako system polityczny, podmiotowość polityczna, metody dystrybucji dóbr, sposoby i metody decydowania politycznego, praktyczne sposoby realizacji polityk publicznych, partycypacji społecznej i politycznej. Politolog bada miasto jako miejsce aktywności partii, ruchów politycznych, nieformalnych aktorów miejskiego

²⁷ M. Matysek-Imielińska, *Miasto w działaniu...*, s. 16.

²⁸ Na podstawie uwag prof. Agnieszki Pawłowskiej do manuskryptu opracowania.

życia politycznego. Analizuje formy realizacji postulatów politycznych mieszkańców i dzięki temu może wskazać na metody ich zaspokojenia. Dostrzega zmiany w środowisku miejskiego systemu politycznego, analizuje ich przesłanki, bada kierunki zmian, w kontekście współzależnych politycznie obszarów funkcjonalnych miast analizuje zaś kształtującą się wspólnotę polityczną, w której rywalizuje się o władzę, o wpływ na nią i zabiega o społeczną kontrolę nad sposobem rządzenia wybranych elit politycznych.

Politolog dostrzega uwarunkowania życia współczesnego mieszkańca miasta, stąd bada genezę powstania i zasady egzekwowania reguł i decyzji współtworzonych przez jednostki w grupach, między grupami i poza ich formalną przynależnością. Ponadto analizuje skutki działań aktorów politycznych, formalnych grup interesu i nieformalnych grup wpływu na władzę, określając przesłanki i intencje społeczne. Politolog, dostrzegając dynamikę miejskiego życia politycznego, które nie jest jedynie autorytatywną alokacją dóbr i wartości, dostrzega i bada miasta w perspektywie sieci, spłotu różnych interesów politycznych, postulatów obywatelskich.

BIBLIOGRAFIA

Dokumenty

Miasta przyszłości. Wyzwania, wizje, perspektywy, Raport Dyrekcji Generalnej Komisji Europejskiej, 3 X 2011.

UN Habitat, *State of the World's Cities 2008/9: Harmonious Cities*, London 2008.

UN Habitat, *State of the World's Cities 2013/2013: Prosperity Cities*, New York 2013.

Artykuły i monografie

Barański H. i in., *Miasto na plus. Eseje o polskich miastach*, Kraków 2017.

Bartnik C.S., *Polska teologia miasta*, [w:] *Miasto i kultura polska doby przemysłowej*, t. 3: *Wartości*, red. H. Imbs, Wrocław, s. 50-59.

Cooper R., *Pękanie granic. Porządek i chaos w XXI wieku*, przeł. P. Kłossowicz, Poznań 2005.

Davis M., *Planet of Slums*, London 2006.

Domaradzka A., *Klucze do miasta. Ruch miejski jako nowy aktor w polu polityki miejskiej*, Warszawa 2021.

Dreyer V., *Empirische Politikforschung*, Oldenburg 1996.

Duany A., Plater-Zyberk E., Speck J., *Suburban Nation: The Rise of Sprawl and the Decline of the American Dream*, New York 2000.

Federwisch T., *Metropolregion 2.0: Konsequenzen einer neoliberalen Raumentwicklungspolitik*, Stuttgart 2012.

Florida R., *The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class—and What We Can Do About It*, New York 2017.

Frauen Bauen Stadt, red. W. Czaja, K. Schechtner, Basel 2021.

Gehl J., Svarre B., *How to Study Public Life*, Washington 2013.

Glinka K., *Przeskalowanie urban governance. Doświadczenia miast wojewódzkich w Polsce*, Warszawa 2023.

- Jacobs J., *The Death and Life of Great American Cities*, New York 1961.
- Jałowicki B., Szczepański M.S., *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2006.
- Kern L., *Feminist City: Wie Frauen die Stadt erleben?*, przeł. E. Gagalski, Münster 2020.
- Kern L., *Miasto dla kobiet*, przeł. M. Tomczak, Wołowiec 2023.
- Kołosut B., *Zinstytucjonalizowane sieci współdziałania międzygminnego w Polsce*, Poznań 2015.
- Koterba E., *Droga do miasta szczęśliwego. Rola i możliwości władzy samorządowej w realizacji miasta przyjaznego mieszkańcom*, [w:] H. Barański i in., *Miasto na plus. Eseje o polskich miastach*, Kraków 2017, s. 117-137.
- Matyja R., *Miejski grunt. 250 lat polskiej gry z nowoczesnością*, Kraków 2021.
- Matysek-Imielińska M., *Miasto w działaniu. Warszawska Spółdzielnia Mieszkaniowa – dobro wspólne w epoce nowoczesnej*, Warszawa 2018.
- Methoden der vergleichenden Politik- und Sozialwissenschaft: Neue Entwicklungen und Anwendungen*, red. S. Pickel, G. Pickel, H.-J. Lauth, D. Jahn, Wiesbaden 2009.
- Montgomery Ch., *Miasto szczęśliwe. Jak zmienić nasze życie, zmieniając nasze miasta*, przeł. T. Teszner, Kraków 2015.
- Offe C., *Nowe ruchy społeczne. Przekraczanie granic polityki instytucjonalnej*, przeł. P. Karpowicz, [w:] *Władza i społeczeństwo*, t. 2: *Antologia tekstów z zakresu socjologii polityki*, wybór i oprac. J. Szczupaczyński, Warszawa 1995, s. 218-224.
- Osińska M., *Międzymiejsce. Współczesny Hongkong w poszukiwaniu własnej tożsamości*, Warszawa 2019.
- Park R.E., *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the City Environment*, „The American Journal of Sociology” 1915, vol. 20, no. 5, [za:] B. Jałowicki, M.S. Szczepański, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2009.
- Parker B., *Material Matters: Gender and the City*, „Geography Compass” 2011, vol. 5, no. 6, s. 433-447, <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2011.00424.x>.
- Paszkowski Z., *Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związki z urbanistyką współczesną*, Kraków.
- Pawłowska A., *Czynniki i trajektorie zmian administracji i polityk publicznych*, [w:] *Państwo w czasach zmiany*, red. M. Pietraś, I. Hofman, S. Michałowski, Lublin 2018, s. 37-62.
- Perez C.C., *Niewidzialne kobiety. Jak dane tworzą świat skrojony pod mężczyzn*, przeł. A. Sak, Kraków 2020.
- Politikwissenschaftliche Methoden: Grundriss für Studium und Forschung*, red. U.V. Alemann, Opladen 1995.
- Polko A., *W kierunku koncepcji miasta współdzielenia (sharing city) i miasta współpracy (co-city)*, „Przegląd Planisty. Czasopismo Studentów Gospodarki Przestrzennej” 2018, nr 2, s. 2-6.
- Read M., Marsh D., *Łączenie metod ilościowych z jakościowymi*, [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsh, G. Stoker, przeł. J. Tegnerowicz, Kraków 2006, s. 233-250.
- Robinson J., *Ordinary Cities: Between Modernity and Development*, London 2006.
- Rose J.F.P., *Dobrze nastrojone miasto*, przeł. D. Żukowski, Kraków 2019.
- Sadik-Khan J., Solomonov S., *Walka o ulice. Jak odzyskać miasto dla ludzi*, przeł. W. Mincer, Kraków 2017.
- Sroka J., *Współdecydowanie w wielopasmowej polityce publicznej*, Warszawa 2018.
- Sudjic D., *Język miast*, przeł. A. Sak, Kraków 2017.

- Ścigaj P., *Spór o tożsamość nauki o polityce*, [w:] *Politologia teoretyczna w Polsce. Wybrane zagadnienia*, red. Z. Blok, A. Stelmach, Poznań 2023, s. 13-35.
- Śleszyński P., *Geografia kryzysu w dobie koronawirusa*, [w:] *Polityka przestrzenna w czasie kryzysu*, red. M. Nowak, Warszawa 2021, s. 31-51.
- Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsh, G. Stoker, przeł. J. Tegnerowicz, Kraków 2006.
- Theories of Urban Politics*, red. D. Judge, G. Stokker, H. Wolman, London 1995.
- Tomaszyk M., *Jakim językiem mówi do nas miasto? Uwagi na marginesie książki Deyana Sudjica pt. „Język miast”*, „Urban Development Issues” 2021, vol. 71, s. 149-157, <https://doi.org/10.51733/udi.2021.71.15>.
- Tomaszyk M., *Participation of City Residents in the Ongoing Activities of Public Transportation Providers*, „Przegląd Politologiczny” 2018, nr 4, s. 63-77.
- Tomaszyk M., *Transport publiczny w polityce miejskiej subregionów Leszna, Konina i Piły. Studium analityczne i porównawcze w perspektywie zrównoważonego rozwoju*, Poznań 2019.
- Walker P., *Jak rowery mogą uratować świat*, przeł. W. Mincer, Kraków 2018.
- Wilson B., *Metropolis. Największy wynalazek ludzkości*, przeł. T. Wyżyński, Warszawa 2022.

Mikołaj TOMASZYK – dr hab., prof. UAM, politolog, absolwent podyplomowych studiów teologicznych oraz studiów z zakresu organizacji i zarządzania sektorem publicznym, samorządowiec. Zainteresowania naukowe: bezpieczeństwo w mieście, miejska polityka transportowa, samorząd terytorialny, teoria miasta, studia miejskie.